

Bolečina in izziv ločitvenega procesa

The pain and the challenge of the divorce process

Nataša Stražar

Povzetek

Nataša Stražar, univ. dipl. soc. ped., OŠ Dob, Šolska ulica 7, 1233 Dob. Članek bolj podrobno prikaže proces ločevanja, torej dogajanja pred razvezo, med njo in po njej. Osredotoča se predvsem na problematiko odnosov in čustvovanja tako staršev oziroma zakoncev kakor tudi otrok. Ločitev staršev in razveza zakonske zveze je travmatičen in boleč dogodek za vso družino. Prav vsaka doživlja proces ločevanja in se spopada z organiziranjem življenja na njej lasten način, čeprav znotraj tega obstajajo določene stične točke med družinami. Razveza popolnoma spremeni obliko družinske skupnosti, družina pa mora preiti dodatne faze v svojem življenjskem ciklusu. Vse to zahteva veliko energije vseh družinskih članov in kar nekaj časa je potrebnega, da se življenje stabilizira.

Ključne besede: starši, otroci, družina, proces ločevanja, razveza, enostarševska družina, dopolnjena družina.

Abstract

The paper provides a detailed description of the divorce process: the time before, the process itself and the time after. It focuses mainly on the problem of relationships

and emotions experienced by parents and children. Divorce or separation is a traumatic and painful event for the whole family. Every person experiences the process of separation and the managing of one's own life in his/her own specific way, even though there are some common points. Divorce changes the form of the family structure, the family must go through additional stages in its life cycle. This requires a lot of energy from all family members and a lot of time is needed to stabilise the situation.

Keywords: *parents, children, family, process of separation, divorce, single-parent family, blended family.*

1 Uvod

Tradicionalne norme izgublajo svojo moč. Zakonski in družinski odnosi niso več strogo predpisani in obvezni. Urejajo se s sporazumi in dogovori tako, da se lahko preoblikujejo, dopolnjujejo in razvezujejo. Možnost razveze pa je pomemben in human civilizacijski dosežek, kajti »kadar postane zakonska zveza za partnerja takšno breme in tako prisilna skupnost, da je nemogoč skladen razvoj posameznika, potem je gotovo človeško boljša rešitev razveza kot pa vztrajanje v takšni skupnosti zaradi kakšnih višjih interesov, bodisi državnih bodisi božjih« (Jogan, 1983: 323).

Razveza in morebitna sklenitev nove zakonske zveze povzročita preoblikovanje družine, ki mora zaradi teh nepričakovanih dogodkov preiti dodatne faze v svojem življenjskem ciklusu. Vsaka od teh faz povzroči določene spremembe na različnih nivojih družinskega sistema (Robinson, 1993: 67):

- spremembe na individualni ravni partnerjev: znotraj vsakega posebej in v njunem medsebojnem odnosu;
- spremembe na ravni partnerskega podsistema: partnerja morata predelati določene emocionalne procese, ki se pojavljajo v zvezi z njunim odnosom mož – žena, da lahko ti dve vlogi opustita in ohranita ali celo izboljšata svojo starševsko vlogo;
- spremembe v podsistemu otrok: otroci morajo s pomočjo staršev

predelati pomen in posledice, ki jih ima razveza staršev zanje, ter ponovno opredeliti svoj odnos do vsakega od staršev.

Zavedati se moramo, da razveza ne povzroči sprememb le v družini sami, ampak tudi v celotnem sistemu razširjene družine.

V spodnji tabeli je predstavljen kratek pregled faz, skozi katere morata iti zakonca (in tudi otroci) med procesom ločevanja, čustvenih procesov, ki spremljajo posamezno fazo, ter sprememb drugega reda, ki sledijo in so potrebne, da družina in njeni člani lahko nadaljujejo svoj razvoj.

Tabela 1: Faze v procesu ločevanja (povzeto po Robinson, 1993: 68–69).

Faza	Čustveni procesi	Spremembe drugega reda
1. Prepoznavanje neuspešnosti ali razpada zakonske zveze	• skupno odločanje partnerjev, ali bosta poskusila ponovno vzpostaviti boljše partnerske odnose in nadaljevala zvezo	• obojestransko sprejemanje krivde za nastalo situacijo v partnerskem odnosu
2. Odločitev za ločitev ali razvezo	• spoznanje enega ali obeh partnerjev, da problemov ne zmoreta rešiti in ne moreta ohraniti zakonske zveze	• obojestransko sprejemanje neuspeha zakonske zveze • sporazum o ločitvi ali razvezi • premislek o potrebah otrok
3. Priprava in načrtovanje	• poskusi uspešnega deljenja odgovornosti zdaj in v prihodnosti	• sodelovanje pri reševanju problemov, kako povedati otrokom ter glede skrbništva, obiskov in preživnine
4. Ločitev	• zmanjševanje navezanosti na partnerja in poglobljanje starševskih odnosov • žalovanje za izgubo družine • podpora otrokom, da ohranijo stike in dober odnos z drugim staršem	• prestrukturiranje partnerskega odnosa in odnosa starš – otrok • obveščanje sorodnikov in prijateljev o odločitvi
5. Sodna razveza	• opuščanje fantazij o ponovni združitvi družine • soočanje z bolečino, jezo, grenkobo skozi proces žalovanja	• ponoven pregled odločitve o sodni, psihični, ekonomski, starševski in družbeni ločitvi • ostati povezan s sorodniki in prijatelji
6. Družina po razvezi	• sposobnost ohranjati stike z bivšim zakoncem in vzpostavitev dobrega starševskega odnosa obeh • spoznanje, da se otroci niso razvezali od svojih staršev in spodbujanje stikov s staršem, ki je zapustil družino • spoznanje, da ima lahko bivši zakonec nove partnerske odnose, ki lahko vodijo do sklenitve zakonske zveze	• vzpostavljanje bolj prožnih odnosov, da bi se izognili potencialnim konfliktom • privajanje na življenje v enostarševski družini • vzpostavljanje novih partnerskih odnosov in sprejemanje, da tudi bivši partner stopa v nove odnose

Teh šest faz preoblikovanja družine v procesu ločevanja se v resničnem življenju lahko pojavi v drugačnem vrstnem redu in z različno intenziteto, so pa to izkušnje skoraj vsakega zakonskega para v procesu ločevanja.

Samo tisti, ki doživijo proces ločevanja, vedo, kako naporno je preiti vse njegove stopnje. Številni pravni problemi, spremembe na finančnem področju in v medsebojnih odnosih, ki vsi potekajo istočasno, povzročijo zmedenost in raztresenost posameznikov, ki se ločujejo. Ne vedo, kako naj se obnašajo in odzivajo, kajti v času socializacije nas nihče ne nauči, kaj naj naredimo in kaj naj čutimo v takšnih situacijah. V nadaljevanju bom poskušala bolj podrobno opisati prav slednje, torej kaj doživljajo in kako sprejemajo partnerji in njihovi otroci dogajanja v procesu ločevanja.

2 Dogajanja pred razvezo

Mnogo ljudi razmišlja o razvezi le kot o pravnem dejanju, vendar se razveza začne že veliko pred tem, ko do nje dejansko pride, in prav ta proces ločevanja je tisto, kar pomembno vpliva na dinamiko družine in prilagoditev posameznikov po končani razvezi. Traja lahko mesece, celo leta, in običajno se proces psihične in čustvene ločitve začne pri enem partnerju prej kot pri drugem. Otroci iz vsega tega niso izvzeti – neizgovorjene napetosti jih enako prestrašijo kot glasni spopadi. Ogrožen se jim zdi njihov mali svet, odzivajo se prestrašeno.

2.1 Zakonski prepiri

Zakonski prepiri se ponavadi začnejo zelo nežno – v začetku gre lahko le za prerekanje ali občutek neupoštevanja. Seveda je to boleče in moteče, ampak partnerja gresta čez to, poskušata pustiti to za seboj. Vendar se sčasoma, ko manjše nesporazume potiskata stran, v njunem odnosu nabira vse več konfliktov, ki prizadenejo tako enega kot drugega, in nezaupanje med njima raste. Pogosto se izogibata pogovoru o stvareh, ki bi jih morala prediskutirati, z namenom, da preprečita ponovni izbruh prepira med njima. Tako postane njun pogovor in odnos vedno bolj površinski, razdalja med njima pa raste. Neredko začne s tem zoreti tudi ideja o dokončni ločitvi. Gostečnik

(1999: 59–63) ves ta proces ponazori z naslednjimi stopnjami, ki jih poimenuje stopnje zakonskega prepira:

1. **Šok.** Partnerja dobesedno padeta v šok, saj je boleče spoznanje, da lahko partner, o katerem sta sanjala vse najlepše in najboljše, tudi tako brezmejno rani. Gre za razočaranja, ki presegaajo vse meje in je nanje nemogoče razumsko odgovoriti ali čustveno mirno odreagirati, še manj pa dojeti, kaj se zares dogaja.
2. **Zanikanje.** Ko se partnerja počasi začneta zavedati, da njuna odločitev za skupno življenje vodi v nova razočaranja, se v začetku skušata reševati z zanikanjem. To pa onemogoča, da bi se med njima res nekaj bistvenega začelo spreminjati.
3. **Jeza.** Nastopi ob spoznanju, da nikoli ne bo drugače, da partner zares prizadeva najgloblje rane. Lahko se nepredvidljivo povečuje, še zlasti če si partnerja ne zmoreta zares povedati, kaj ju je prizadelo in se namesto tega drug drugemu izogibata. Tako se jeza in zamere samo še kopičijo, in ko najmanj pričakujeta, izbruhne jeza, ki še globlje rani.
4. **Žalost in depresija.** Ob bolečem spoznanju razočaranja se najprej pojavi občutek globoke žalosti, ki ji lahko sledi depresija. Le-ta je odsev izgube razumevajočega in ljubečega partnerja, ki se je, vsaj tako mislita, povsem spremenil oziroma se je doslej samo sprenevedal.
5. **Pogajanje.** Partnerja se začneta pogajati na osnovi “daj – dam” (če boš ti naredil to, bom jaz naredila to). Kljub temu da postaneta navidezno drug do drugega brezbrizna in brezčutna, je v njiju še vedno želja po bližini, ki pa si je ne upata več izpovedati, ker se preveč bojita nove ranjenosti, izdajstva in globokega, razdiralnega razočaranja.
6. **Obup.** Kar sta si partnerja najbolj želela oziroma v najlepši sliki drug o drugem pričakovala, sta sedaj spoznala, da sta najmanj sposobna in najmanj pripravljena tudi dajati. To kruto spoznanje ju vodi do nove, še večje razočaranosti, jeze, besa in novih zamer. Na zunaj lahko še vedno – vsaj navidezno – delujeta kot par, v njuni notranjosti pa sta čustveno mrtva in samo še čakata ugodno priložnost, da se dokončno razideta.
7. **Ločitev – dejanska ali čustvena.** Ko partnerja dokončno uvidita, da so njuni spori in zamere nerazrešljivi, njun obup in globoko razočaranje pa brez izhoda, se razvežeta ali si najdeta

vsak zase svoj svet, v katerem se počutita varna, zaželeni, in se s tem čustveno ločita. Najprej se ločita od "mize in postelje" ter dasta s tem drug drugemu vedeti, da zmoreta sama. Siloviti sovražni prepiri, pomešani z žalostjo, jezo, besom in obupom, se nadaljujejo vse do tedaj, ko zmoreta dejansko oditi.

Ni nujno, da zakonca izkusita vse stopnje po zgornjem vrstnem redu – lahko se čustveno ločita ali razvežeta že prej, še zlasti, če si ob novem partnerju najdeta prijazno, razumevajočo in sprejemajočo zvezo ali pa preko načrtnega dela najdeta razrešitev svojih sporov.

Prepiri in napetosti med partnerjema se odražajo v celotni družinski atmosferi. Čeprav se partnerja trudita obdržati svojo jezo in frustracije pod kontrolo, otroci čutijo, da se nekaj dogaja. Koliko in kaj vedo, pa je odvisno od njihove starosti, čustvene zrelosti ter odnosov, ki jih imajo s starši.

Izredno pomembno je, da starši ne zapadejo v t. i. občutek lažne zasebnosti, kadar se prepirajo (Schneider, Zuckerberg, 1996: 83):

- Kričanje staršev za zaprtimi vrati, medtem ko otroci spijo, z namenom, da jih ne bi slišali, je iluzija, saj ni nujno, da so otroci že zaspali. Poleg tega lahko otroke glasno vpitje prebudi iz spanja. Zaprta vrata pridušijo glasove, čustev, ki se porajajo pri otrocih, pa ne.
- Glasno prepiranje pred otroki in odgovor: »Saj ni nič, z očetom sva v redu,« na njihov vprašujoč pogled bosta le povečala vznemirjenost in strah otrok. Zaničanje očitnih dejstev otrok ne bo zavarovalo, prej prestrašilo in vzbudilo spraševanje, kaj je tako hudo narobe, da jih starši zavajajo.
- Ni nujno, da starši kričijo drug na drugega. Že to, da si ne izkazujejo ljubezni in se pogovarjajo samo o najnujnejših stvareh, povzroča napetost v družini. Otroci čutijo, da je nekaj narobe, čeprav ponavadi ne znajo natanko ubesediti, kaj. Ta stalni pritisk jih izčrpava fizično in psihično.
- Šepetajoči pogovori staršev o njihovih zakonskih problemih po telefonu s prijatelji ali sorodniki tudi ne bodo preslišani s strani otrok. Le-ti znajo uspešno prisluškovati, posebno takrat, ko vedo, da ne bi smeli. Starši torej poskušajo na različne načine skriti svoje zakonske prepire pred otroki, vendar ne vsi, saj se nekateri za njihovo prisotnost sploh ne zmenijo. Tako so otroci priče preprirom med staršema in pogosto čutijo, da morajo poseči vmes ter preprečiti

njihovo nadaljevanje ali celo potencialno fizično nasilje.

Starši, ki so emocionalno izčrpani od stalnih preprirov, napetosti in poskusov, da bi rešili svojo zakonsko zvezo, pogosto nimajo moči, da bi se ukvarjali še s tem, kako se počutijo otroci. Celo dobrodošlo jim je, da so otroci tiho in ne sprašujejo. Vendar bi si morali vzeti čas ter odkrito spregovoriti o problemih, in sicer ne tako, da otroke prestrašijo, ampak tako, da jim ponudijo razumevanje tega, kar se dogaja, seveda njihovim letom primerno.

2.2 Odločanje za razvezo

Do odločitve za razvezo ne pride kar naenkrat, temveč za to eden ali oba zakonca potrebujeta kar precej časa. Lamprehtova (1995: 140) ta čas poimenuje obdobje osebnega prepoznavanja in odločanja. Meni, da se pogosto eden od partnerjev sam bori z idejo možnosti razveze kot rešitve za nezadovoljstvo, ki ga občuti v zakonski zvezi, in za prenehanje stalnih zakonskih preprirov. In če dolgo časa ostaja s to idejo sam, lahko postane breme razmišljanja in odločanja neznosno. Bori se s stresi, bridkostjo, depresijo, anksioznostjo, ambivalenco in razvrednotenjem partnerja. Ne glede na to, kolikokrat je že premislil celotno situacijo, in ne glede na to, kako pravilna se mu končno zdi njegova odločitev za razvezo, se še vedno sprašuje, ali se lahko izogne razvezi, kakšno bo po njej njegovo življenje, kaj je naredil narobe, ali bo še kdaj srečen, kaj si bodo ljudje mislili, kako se je to lahko zgodilo njemu itd., pravita Schneiderjeva in Zuckerbergova (1996: 22). In zato tudi, ko v svojem srcu popolnoma brez dvoma ve, da ljubezni ni več ali da ni možnosti, da bi okrepil svojo zvezo, še vedno nekako upa in ostaja v zakonu, ker se boji soočenja z resnico – boji se glasno spregovoriti.

Zdi pa se, da obstaja odločilni trenutek, ko postane razveza jasna odločitev. Takrat eden od partnerjev zbere pogum, da reče: »Nič več, želim se razvezati.«

Vendar je od odločitve do dejanske razveze še mnogo težavnih korakov. Prvi je gotovo seznanitev družine, ki povzroči veliko trpljenja in žalosti vseh družinskih članov (Robinson, 1993: 80):

- **Seznanitev in odziv partnerja.** Malokdaj pride seznanitev partnerja z razvezo kot strela z jasnega, saj so v zakonski zvezi pred samo odločitvijo ponavadi že dolgo prisotni prepri, napetost, nezadovoljstvo in jeza. Vendar si običajno eden od partnerjev želi

razvezo bolj kot drugi. Tako je slednji ob soočenju z željo svojega partnerja po razvezi pogosto šokiran, obupan, zagrenjen, poloti se ga strah pred prihodnostjo. Seveda je tudi partner, ki je prišel na dan z besedo o razvezi, poln dvoma, strahu in bolečine. Oba si poskušata vsak po svoje razložiti, kdaj in zakaj je prišla njuna zakonska zveza v takšno krizo, iz katere ju vodi le še razveza. Razočarana sta in neredko ju muči občutek sramu, ker jima ne bo uspelo ohraniti zakona. Pogosto sta tako okupirana z zadnjimi poskusi rešitve svojega zakona, da zanemarita starševske obveznosti in spregledata občutke strahu in bolečine, ki jih pri otrocih vzbujata napeta situacija.

- **Seznanitev in odziv otrok.** Ko se partnerja odločita za razvezo, pogosto sledi najtežji korak – povedati morata svojim otrokom, saj imajo pravico izvedeti, kaj se dogaja v njihovi družini. Lahko jim povesta oba skupaj, če pa je to zanju pretežko, ker lahko npr. že to, da sta v istem prostoru, vodi do prepira pred otroci, je priporočljivo, da se predhodno dogovorita, kaj bosta povedala otrokom, in tudi, da se pripravita na njihov odziv. Otroke lahko obvestita vse naenkrat ali vsakega posebej – kakor se jima zdi najbolj primerno in najlažje zanje. Pomembno je, da starši otrok ne zavajajo, kajti laži jih lahko zmedejo in spodkopljajo njihovo zaupanje vanje. To ne pomeni, da morajo starši otrokom povedati vse o svojih zakonskih problemih, pač pa jih morajo obvestiti o tistih stvareh in spremembah, ki se tičejo njih, in sicer njihovi starosti primerno in z izrazi, ki jih bodo razumeli. Predvsem pa otroci potrebujejo zagotovilo, da jih imajo starši radi kljub odločitvi za razvezo in da oni zanje niso krivi.

2.3 Odhod enega od partnerjev – ločitev

Po spoznanju, da svojega zakona ne moreta več vzdrževati in da je razveza edina smiselna odločitev, ponavadi eden od partnerjev zapusti skupno družinsko prebivališče. Drugi partner – navadno je to mati – in otroci tako ostanejo sami. Takšna fizična ločitev je vedno izredno boleča, in sicer ne glede na to, ali je skrbno načrtovana ali nenadna, brez premisleka in nepričakovana. V tem primeru ni nenavadno, če se partner, ki je odšel, hitro vrne; postopek odhajanja in vračanja se lahko pred dokončno fizično ločitvijo celo nekajkrat ponovi. Obstajajo pa tudi družine, v katerih oba partnerja trmasto

vztrajata v skupnem prebivališču ter z različnimi pritiski, grožnjami in celo fizičnim nasiljem eden drugega silita k odselitvi. Ker nihče noče popustiti, se lahko ta nevzdržna situacija vleče tudi več let.

Za otroka, ki je bil navajen, da oba starša živita doma in preživljata čas z njim, pomeni odhod enega od njiju veliko spremembo. Ne glede na to, kako napeta je bila pred tem situacija doma – imel je oba starša ob sebi, sedaj ima samo še enega.

Vsak otrok je enkrat in tudi čustva, ki jih doživljajo otroci ob izgubi enega od staršev, so različna. Obstajajo pa nekatera, za katera lahko rečemo, da so skupna skoraj vsem otrokom (Wells, 1989: 28–31):

- **Šok** je pogosto prvo čustvo, ki ga otrok občuti. Sumil je, da v družini ni vse v redu, vendar do dneva, ko je eden od staršev zapusti dom, tega ni želel verjeti. Ni nenavadno, če šok sproži tudi različne telesne reakcije, kot so bruhanje, bolečine v trebuhu, enureza ipd.
- **Žalost**, ki jo otrok občuti ob odhodu enega od staršev, je zelo velika. Pogosto je potrta, joka in se oklepa tistega od staršev, ki je ostal doma. Poleg tega se boji prihodnosti, in sicer predvsem tega, da se bo moral preseliti, zamenjati šolo, sprašuje se, kako bo našel nove prijatelje, strah ga je, da nikoli več ne bo videl tistega od staršev, ki je odšel.
- **Jeza** je eno od najbolj vidnih in močnih čustev pri otroku po odhodu enega izmed staršev. Zavedati se moramo, da je naravno, da je jezen na tistega, ki ga je zapustil, in se prav tako ne smemo čuditi, če otrok jezo in sovraštvo čuti tudi do tistega, ki je ostal z njim.
- **Strah** je čustvo, ki lahko pri otroku traja mesece in mesece, včasih celo leta. Vseh njegovih strahov nikoli ne moremo pomiriti s stavkom: »Naj te ne bo strah,« ampak moramo otroku zagotoviti, da ga *nikoli* ne bomo zapustili, in se z njim odkrito pogovoriti o njegovih strahovih. Otrok mora imeti občutek, da je pomemben, ljubljen in tudi razumljen.
- **Krivda** je čustvo, ki je značilno predvsem za mlajše otroke. Le-ti pogosto krivijo sebe za odhod enega od staršev, saj mislijo, da bi ostal doma, če ne bi nagajali in bi bili pridni. Tu je pomembno, da otroku zagotovimo in razložimo, da ni odšel zaradi njega, njegovega vedenja, in tudi, če si je kdaj zaželel, da bi odšel,

njegove želje k temu niso pripomogle.

- **Zanikanje** oziroma to, da otrok ne sprejme dejstva, da je eden od staršev odšel za vedno, je lahko prisotno dolgo časa. Ob tem se pojavljajo fantazije o možnosti sprave med starši in ponovnem skupnem življenju, ki lahko vztrajajo tudi potem, ko se eden od staršev ponovno poroči.
- **Sram** ali zadrego čuti mnogo otrok, saj menijo, da je odhod enega od staršev znak zavrnitve, nezmožnosti in drugačnosti ter zaradi tega svojim prijateljem sploh ne povedo ničesar o tem dogodku. Bojijo se tudi, da jih bodo še oni zapustili, tako kot jih je eden od staršev.

Otrokova čustva se ponavadi izražajo z zmedenim življenjskim slogom. Manj pozornosti posvečajo učenju in domačim nalogam, pozno hodijo spat, zamujajo pouk, pogosto tudi zbolevaro za psihosomatskimi boleznimi (navadno jih boli glava, želodec ali bruhajo), zaradi katerih ne hodijo v šolo. Starši se morajo zavedati, da te bolezni niso za otroka nič manj resnične, čeprav so jih povzročile čustvene okoliščine in ne telesna neodpornost, zato je nujno, da poiščejo zdravniško pomoč, kadar te težave trajajo več mesecev (Charlish, 1998: 45).

3 Dogajanja med razvezo

Vsa dogajanja pred razvezo so povezana s samo družino in mogoče še nekaterimi sorodniki ter prijatelji. Ko pa eden od partnerjev vloži prošnjo za razvezo in se začne sodni proces, postanejo razveza in vsa dogajanja med njo javna tema oziroma zadeva, saj se vključijo tako centri za socialno delo kakor tudi sodišče.

V našem pravu obstajata dva načina razveze zakonske zveze (Zupančič, 1999: 81–84):

- **Sporazumna razveza** omogoča zakoncema, da se na human, dostojanstven način rešita zakonske zveze, ki je ne želita več vzdrževati. Ni jima treba navesti razlogov, ki so ju pripeljali do razveze, sodišče teh razlogov ne ugotavlja in ne raziskuje stanja njunega zakonskega razmerja. Vendar se mora sodišče prepričati, da sta se zakonca res sporazumela o razvezi, da sporazum izraža pravo voljo obeh zakoncev,

da sta volji enega in drugega svobodni, brez napak.

Zakon določa, da lahko sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma zakoncev, če sta se poprej sporazumela glede razmerja do skupnih otrok, to je o njihovem varstvu, vzgoji in preživljanju, o morebitnem preživljanju nepreskrbljenega zakonca, in če predložita pismeni in po sodniku overjeni dogovor o delitvi skupnega premoženja ter o tem, kdo od njiju bo vnaprej ostal v doslej skupnem stanovanju kot imetnik stanovanjske pravice.

- **Razveza zaradi nevzdržnosti.** ZZZDR pozna samo en razvezni razlog, in sicer nevzdržnost zakonske zveze. Če je zakonska zveza iz kateregakoli vzroka nevzdržna, sme eden ali drugi zakonec s tožbo zahtevati razvezo. To po eni strani pomeni, da je za družbo glede razveze odločilno samo vprašanje, ali je zakonska zveza že tako globoko in trajno omajana, da je ni več mogoče rešiti – in v takem primeru jo je treba razvezati ne glede na odgovornost za nevzdržnost. Zato se lahko zakonsko zvezo razveže tudi na zahtevo zakonca, ki je kriv za tako stanje v njej. Vprašanja krivde se sploh ne postavlja, sodišče je ne ugotavlja. Do nevzdržnosti lahko pride iz kateregakoli vzroka, ki ga mora sodišče raziskati. Razvezni razlogi so lahko grdo ravnanje, hude žalitve, nečastno življenje, zlobna zapustitev, neozdravljiva duševna bolezen, opustitev zakonske zveze, okoliščine, na katere zakonec ne more bistveno vplivati (npr. neskladnost narav zakoncev) in drugi. Pri njihovem vrednotenju je potrebna velika prožnost. Posebej je treba upoštevati, da so pogosto posamezni vzroki, posamezne življenjske situacije, če gledamo nanje osamljeno, brez zveze z drugimi, relativno majhnega pomena. Njihova celokupnost, povezanost in trajanje pa lahko pripeljejo do nevzdržnosti.

Sodišče po prejemu predloga za sporazumno razvezo ali tožbe za razvezo zakonske zveze (preden le-to vroči toženi stranki) pošlje predlog oziroma tožbo centru za socialno delo, da opravi svetovalni razgovor. Slednjega se morata udeležiti zakonca osebno brez pooblaščenec. Skozi razgovor se strokovni delavec in zakonca najprej seznanijo z razlogi, ki so pripeljali do vložitve predloga za sporazumno razvezo ali do tožbe za razvezo zakonske zveze. Strokovni delavec nato seznanja zakonca s posledicami, ki nastanejo z razvezo zakonske zveze zanju in za družinsko skupnost.

Če ugotovi, da zakonca ne želita več živeti skupaj, ju pouči o možnostih za rešitev problemov, ki nastanejo z razvezo zakonske zveze. Posebej si prizadeva, da uredita medsebojna razmerja do svojih otrok (Tepavčević, 1998: 84).

Za partnerja sama – predvsem pa za njune otroke – je zelo pomembno, da se zakonska zveza humano in kakovostno razveže. To pomeni, da se zakonca razideta s čim nižjo stopnjo napetosti in medsebojnih konfliktov, kar je odvisno od njiju samih, od tega, ali imata otroke, ter tudi od širšega okolja in usposobljenosti strokovnjakov, ki vodijo postopek razvezovanja. Po takšni razvezi lahko partnerja ostaneta v tolerantnih odnosih, ki omogočajo dober starševski odnos in manj problemov pri dogovarjanju o vseh pomembnih zadevah, povezanih predvsem z otroki. Na žalost pa je pogosto tako, da se razveza spreobrne v boj za otroke, v medsebojno obtoževanje, sovraštvo, nasilje in prepire glede skupnega premoženja.

3.1 Skrbništvo

Ponavadi se starša že v trenutku, ko nehata živeti skupaj ali celo še pred tem, odločita, kdo od njiju bo skrbel za otroke oziroma pri kom bodo le-ti živeli. Če je temu tako, potem povečata zmožnost otrok, da obdržijo dobre odnose z obema staršema in zmanjšata vlogo sodišča. Slednje le še oceni, ali je ta sporazum v skladu s koristjo otrok, in če je, njuno odločitev tudi uradno potrdi. Poleg tega določi še pravice tistega od staršev, ki ne živi z otroki, in sicer glede na količino časa, ki ga lahko preživi z njimi (pravica do stikov), in obseg, v katerem lahko sodeluje pri odločanju glede šolanja, zdravljenja in ostalih zadev, pomembnih za otroke (Goldstein, Solnit, 1984: 37). Seveda pa se včasih starši tudi ne morejo dogovoriti sami. Takrat odloči sodišče, in sicer na podlagi tega, kar bi bilo najboljše za otroke.

V svetu obstajata dve vrsti skrbništva (Goldstein, Solnit, 1984: 37):

1. Enostarševsko oziroma samostojno skrbništvo (single parent custody) pomeni, da je varstvo in vzgoja otrok v domeni enega od staršev, drugi, torej tisti, ki ne živi z otroki, pa ima pravico do osebnih stikov z njimi, razen če sodišče glede na koristi otrok ne odloči drugače. Poudariti moram, da tisti od staršev, ki nima skrbništva nad otroki, s tem ne izgubi roditeljske pravice, ampak je samo v znatni meri dejansko omejen v njenem izvrševanju.

- 2. Skupno oziroma vzajemno skrbništvo** (joint custody) pomeni, da imajo starši enakovredno odgovornost pri odločanju o vseh zadevah, ki so bistveno pomembne za življenje in razvoj otrok. Ločimo dve obliki, in sicer:
- **Zakonito skupno skrbništvo** (joint legal custody) pomeni, da otroci živijo z enim od staršev, ampak redno videvajo tudi drugega. Ta oblika se ne razlikuje veliko od enostarševskega skrbništva, vendar že samo dejstvo, da gre za skupno skrbništvo, pomeni neke vrste psihološko prednost. Tako je bolj verjetno, da tisti od staršev, ki ne živi z otroki, le-te redno in pogosto obiskuje ter plačuje preživnino. Otroci pa nimajo občutka, da se jim je prostovoljno odpovedal oziroma da jih je zapustil.
 - **Fizično skupno skrbništvo** (joint physical custody) pomeni, da se otroke fizično dodeli v varstvo in vzgojo obema staršema. Bistveno se razlikuje od enostarševskega, saj se otroci selijo od enega k drugemu (npr. pol leta otroci živijo pri materi, drugo polovico pa pri očetu). Obstaja pa tudi možnost, da se selijo starši in otroci vseskozi živijo v istem domu.

Skupno skrbništvo dobro deluje takrat, kadar se starši kljub razvezi razumejo, kadar med njimi ne prihaja do hujših preprirov in so probleme sposobni rešiti brez pretiranih nesoglasij. S tem tudi otrokom zelo olajšajo prilagajanje na novo situacijo ter jim omogočijo, da ostanejo z obema enako dobro povezani.

V našem zakonu možnost skupnega skrbništva kot alternativa enostarševskemu skrbništvu še ne obstaja, vendar se v praksi že izvaja. Prav zaradi tega Zupančič (1999: 92) pravi, da bi v prihodnosti tudi pri nas bilo treba izrecno določiti, da se (vsaj pri sporazumni razvezi) lahko razvezujoča se zakonca dogovorita tudi o skupnem varstvu in vzgoji otrok. Bizjakova (1999: 39) to podpre tudi z dejstvom, da se v večini primerov razvez izkaže, da sta oba starša sposobna za varstvo in vzgojo otrok, zaupanje otrok enemu pa izloča drugega iz enakovrednega položaja staršev do otrok, kar kaže na neenakovredno upoštevanje staršev v življenju otrok.

3.2 Osebni stiki

Razumljivo je, da razveza ne bi smela vplivati na normalne odnose med otroki in starši. Kot sem že omenila, bi se morali slednji že takoj ob odhodu enega izmed njih ali vsaj v času razveznega

postopka dogovoriti o vzdrževanju rednih, stalnih stikov, saj le-ti nudijo otrokom veliko prednosti (Robinson, 1993: 264):

- vzdržujejo navezanost otrok na tistega od staršev, ki ne živi z njimi, in s tem pripomorejo k temu, da otroci ne občutijo zavrnitve ter nimajo občutka zapuščenosti;
- zmanjšujejo pojavljanje fantazij, ki se razvijejo kot posledica strahu pred izgubo enega od staršev;
- pomagajo zmanjšati občutke otrok, da so oni odgovorni za razvezo staršev;
- otrokom dajo priložnost, da vidijo, da je možno intimno razmerje končati na razumen način, ter jim omogočijo, da je v njihovem življenju še vedno prisotna vloga matere in vloga očeta;
- ne dajejo možnosti, da bi otroci v prihodnosti obtoževali tistega od staršev, s katerim živijo, da je kriv za pretrganje odnosov med njimi in tistim, ki se je odselil;
- omogočajo otrokom, da ostanejo povezani tudi s sorodniki tistega od staršev, ki ne živi z njimi, in tako niso prikrajšani za stike z dedkom, babico, tetami, strici, sestričnami, bratrancei idr.

Kljub poudarjanju, da otrok potrebuje aktivno prisotnost obeh staršev tudi po razvezi ter da je pomembno, da vzpostavi s tistim od staršev, ki ne živi več z njim, ljubeč in zadovoljiv odnos, nekateri avtorji opozarjajo, da stiki med odsotnim staršem in otrokom po razvezi niso koristni v vseh primerih. Včasih so lahko celo škodljivi, saj otroka neposredno ogrožajo. Pri tem mislim na težka psihična obolenja staršev, na močno agresivnost do otroka, na razna perverzna nagnjenja, na alkoholizem v poznem stadiju. Za otroka so ogrožajoče tudi močne čustvene napetosti pri enem od staršev, njegova neorientiranost in notranja nestabilnost ter sovražna razpoloženja med starši.

Problematika stikov se najpogosteje pojavlja prav v času ločevanja staršev in nekaj časa po njihovi dejanski razvezi. V tej situaciji sta oba partnerja največkrat čustveno prizadeta, drug drugemu ne zaupata in se vidita predvsem v negativni luči. Normalna komunikacija med njima je prekinjena in tako njuni močni negativni naboji nimajo možnosti sprostitve v neposrednem stiku. Edina resnična vez med njima ostajajo otroci, ki jih imata oba rada. Tako seveda tudi čutita, da lahko s pomočjo njih drug drugega

prizadeneta. To največkrat niti ni zavestna in načrtna akcija staršev, temveč bolj nezavedna reakcija na ogrožajočo situacijo, meni Udovič (1993: 9). V takem primeru niso izpolnjeni pogoji, da bi se stiki lahko uredili v otrokovo korist. Odločbe o stikih, ki bi jih v teh primerih izdali, bi sicer zadovoljile tistega od staršev, ki želi stike, otroka pa bi izpostavile močnim stresom in čustvenim napetostim. Otrok, ki je eksistenčno odvisen od tistega, s katerim živi, bi moral proti njegovi volji odhajati k drugemu od staršev, ki ga otrokovo okolje največkrat predstavlja v negativni luči. Razumljivo je, da otrok v taki situaciji izgubi še zadnji preostanek občutka varnosti, ki mu ga je razveza staršev še pustila, in se močno boji, da bi izgubil ljubezen tistega od staršev, s katerim živi.

Stiki torej niso stvar samo enega od staršev, ampak je za njihovo trajno in kakovostno izvajanje potrebno sodelovanje obeh. Za uresničitev tega mora dogovor glede stikov med odseljenim zakoncem in otroki slednjim dajati možnost, da s staršem preživijo dovolj časa in da z njim zaživijo čim bolj "naravno" domače življenje. Tako kratki obiski filmske predstave, živalskega vrta ali nogometne tekme ne omogočajo vzpostavitve zadovoljivega odnosa. Žal se tega zaveda premalo staršev.

Charlisheva (1998: 72–78) navaja različne možne vzorce vzdrževanja stikov, za katere se starši odločajo, ko se dogovarjajo o tem, kaj bi bilo za otroke najboljše:

- **Razdeljen teden.** Otroci preživijo nekaj dni v tednu z materjo, ostale pa z očetom.
- **Vsak konec tedna.** Otroci preživijo vsak vikend pri tistem od staršev, ki je odseljen.
- **En dan vsak konec tedna.** Otroci pri odsotnem staršu preživijo dan, prespijo in se naslednjega dne ob določeni uri vrnejo domov.
- **Vsak drugi konec tedna.** Preživljanje vsakega drugega konca tedna z odsotnim staršem je postal najpogostejši vzorec stikov po razvezi staršev.
- **Samo med počitnicami.** V takšni situaciji traja obisk v idealnem primeru nekaj tednov. Tako ima otrok priložnost ponovno navezati in utrditi odnose s tistim od staršev, ki ne živi z njim.
- **Posebne priložnosti.** Pogosto si oba starša želita biti z otrokom,

npr. za njegov rojstni dan, vendar ker to ni izvedljivo, se morata dogovoriti. Nekateri se domenijo, da bodo takšne praznike z otrokom praznovali izmenično, drugi najdejo drugačen način.

- **Občasni, neredni stiki.** Starši se ponavadi dogovorijo za stike, ki so konstantni, pa čeprav pride do njih npr. enkrat na mesec. Tako otrok natanko ve, kdaj bo videl starša. Sčasoma pa lahko pride do tega, da stiki postanejo neredni, občasni, kar je za otroka izredno mučno. Nikoli ne ve, kdaj, oziroma če bo starš sploh prišel. Tako ne more zgraditi zaupnega odnosa, ne more se navezati na starša, pogosto mu celo zameri in ga ne želi več videti.

Pri tem, kakšen vzorec vzdrževanja stikov bodo starši izbrali, je pomembno, da upoštevajo otrokov osebni značaj in njegovo starost.

3.3 Preživnina

V skladu z ZZZDR so starši dolžni svoje otroke preživljati – če se redno šolajo – tudi po polnoletnosti ne glede na obstoj roditeljske pravice. Tako je ob razvezi zakonske zveze pomembno, da se starši dogovorijo o plačevanju preživnine, torej denarne pomoči tistemu od staršev, ki ima pravico do varstva in vzgoje otrok. V primeru, da je razveza sporazumno sklenjena, navadno pri tem dogovoru ni večjih nesporazumov in tudi plačevanje preživnine je redno. Kadar pa se starši ne morejo dogovoriti sami, je potrebna intervencija sodišča. Le-to določi višino preživnine po potrebah otrok in v skladu z možnostmi staršev, vendar to ne daje zagotovila, da bo tisti od staršev, ki ne živi z otroki, preživnino tudi dosledno plačeval.

Boj za preživnino med starši ni samo stvar, ki se tiče dveh, ampak se morajo zavedati, da je njihova dolžnost poskrbeti za to, da bodo otroci imeli zadovoljene osnovne življenjske potrebe in dostojno življenje, saj oni niso krivi za razvezo svojih staršev. Nagajanje oziroma maščevanje bivšemu zakoncu z neplačevanjem preživnine vedno bolj kot tega prizadene otroke, ki v tem vidijo le še eno potrditev več, da jih odseljeni starš nima rad.

Kadar otrok ostane brez skrbi za preživljanje s strani enega od staršev, je z Zakonom o jamstvenem in preživninskem skladu RS urejeno izplačevanje nadomestil preživnin ob izpolnjenih zakonskih pogojih. V tem primeru se nadomestila preživnin izplačujejo iz preživninskega sklada.

4 Dogajanja po razvezi

Razvezni postopek je končan in starši so sedaj tudi uradno razvezani. Dogovorili so se glede skrbništva in osebnih stikov z otroki ter uredili premoženjske zadeve. S tem se začne novo poglavje tako v njihovem življenju kakor tudi v življenju njihovih otrok. Vsi se morajo navaditi in prilagoditi na drugačen ritem in način družinskega življenja ter se spopasti s posledicami, ki jih je prinesla razveza zakonske zveze. To pomeni, da se morajo v prvih mesecih po razvezi starši in otroci soočiti s številnimi potencialno stresnimi spremembami. Spremenjene gmotne razmere lahko pomenijo za starše selitev, menjavo delovnega mesta, dodatno zaposlitev in podaljšan delavnik, za otroke pa menjavo šole in prijateljev. Tisti izmed staršev, ki še naprej živi z otroki, mora prevzeti odgovornost za hišo ali stanovanje in skrb za otroke, ki je bila prej (bolj ali manj) razdeljena med oba. Otroci se morajo prilagoditi na manj pogoste stike in manjšo vpletenost tako s tistim od staršev, ki ne živi v istem gospodinjstvu (ponavadi očetom), kot s tistim, ki živi skupaj z njim, ker je ta pogosto preobremenjen, razdražljiv in preobčutljiv. Ustaljena družinska rutina in vloge ne veljajo več in se preoblikujejo, zato družinsko okolje pogosto postane kaotično. Veliko energije ter moči in volje je potrebne, da se vzpostavi novo ravnotežje v enostarševski družini.

Brown (1989 v Robinson, 1993: 101) pravi, da proces oblikovanja enostarševske družine poteka skozi tri ločene faze. Vsaka od njih zahteva velike spremembe znotraj družinske sfere in naloži posebno breme tistemu od staršev, ki je prevzel večjo odgovornost nad otroki.

1. Posledice razveze zakonske zveze. V mnogih družinah starši pogosto zavestno ne ločijo med partnerskim (izjema so tisti aspekti, ki so povezani z njuno spolnostjo) in starševskim odnosom, med ločitvenim procesom pa je ločitev teh dveh interakcij nujno potrebna. Da se to lahko zgodi, je potrebno oblikovanje bolj fleksibilnih odnosov, ki omogočajo staršem, da obdržijo in celo okrepijo svoj starševski odnos ter hkrati opustijo svoj odnos moža in žene. Istočasno morajo poskušati spremeniti in individualizirati odnos z otroki, kar je pogosto zelo naporno in lahko traja tudi več let.

2. **Reorganizacija.** Vsak od staršev oz. bivši zakonec mora osnovati, organizirati in upravljati ločeno gospodinjstvo, saj po razvezi ne živita več v skupnem domu.
3. **Ponovna ustalitev.** Med ločitvenem procesom se poskuša vsak partner čustveno ločiti od bivšega zakonca, dvigniti svoje samospoštovanje in razviti nov pogled nase, kar mu omogoča, da oblikuje relativno avtonomen življenjski stil. Takoj (kar je bolj redko) ali čez čas se lahko eden, drugi ali oba bivša zakonca ponovno poročita. Težave pri tem nastopijo tedaj, kadar v novi zakon preneseta nerešene probleme iz prvega zakona.

4.1 Reorganizacija družine

Odselitev enega od staršev in razveza prineseta s seboj mnoge spremembe v funkcioniranju družine, ki se tako iz dvostarševske preoblikuje v enostarševsko. Poleg tega, da se vsak član družine po svoje sooča z izgubo partnerja oziroma enega od staršev in različnimi čustvi, morajo na novo organizirati celotno svoje življenje. Tako je treba razviti nova pravila in vzorce za vse navade in rutine vsakdanjega življenja, določiti nove meje ter se poglobiti v medsebojne odnose, ki so lahko zelo napeti.

Na začetku se tako otrokom in tistemu od staršev, ki je ostal z njimi, gotovo ne zdi lahko biti enostarševska družina. Tisti od staršev, ki je ostal, ima veliko več skrbi in dela, kot ga je imel pred razvezo, sam mora sprejemati vse odločitve in pogosto se mora ukvarjati še s finančnimi težavami. Težko mu je, ker je za vse sam, in pogreša nekoga, na katerega bi se lahko obrnil, s katerim bi se lahko pogovoril in ki bi mu odvzel del obremenitev in skrbi. Lahko je bolj nepotrpežljiv, strog in od otrok pričakuje preveč. Situacija pa je še bolj napeta, kadar ga le-ti obtožujejo ter nanj usmerjajo svoje občutke strahu in jeze. To se ne dogaja redko, saj so otroci navadno zmedeni, žalostni in pogrešajo drugega starša, udarec odsotnosti slednjega pa je zanje še močnejši, če so bili navajeni na stalno prisotnost obeh staršev v svoji bližini. V tem primeru je treba več truda in časa, da bo njihovo življenje ponovno postalo organizirano in da se bodo v novonastali situaciji dobro počutili. Ponavadi tudi hitreje odrastejo in postanejo bolj zreli, saj so izpostavljeni številnim situacijam, ki so njihovim vrstnikom prihranjene.

Novemu načinu življenja se ne prilagajajo samo otroci in tisti od

staršev, ki je ostal z njimi, ampak tudi tisti, ki se je odselil, ki je ostal sam. Tudi zanj življenje ni več takšno, kot je bilo pred razvezo, in tudi on si mora nanovo osmisлити vsakdanje življenje. Otroci so lahko jezni nanj, zamerijo mu, ker je odšel. Nič več ni njihov "vsakodnevni starš", in če želi zmanjšati stisko in zmedo v življenju otrok, je najbolje, da jih začne čim prej po razvezi redno obiskovati (seveda če so izpolnjeni vsi pogoji za normalne in kakovostne stike ter če so le-ti otrokom v korist). Prvi obiski pri tistem od staršev, ki je zapustil dom, so ponavadi za otroke najtežji. Čudno se počutijo, ko ga vidijo v novem domu, lahko tudi skupaj z novim partnerjem, in težko jim je sprejeti dejstvo, da bodo z njim lahko samo par uric, dan ali dva. Vendar ni hudo samo zanje, tudi starši se sprva pogosto ne znajdejo v novi situaciji. Ker se "starševstvo na obroke" zelo razlikuje od starševstva v času, ko je zakonska zveza še trajala, se zdi, da stare norme iz časa, ko še ni prišlo do razveze, niso več uporabne. Osebni stiki še niso institucionalizirani, zato starši ne vedo, kako naj se pravzaprav vedejo. Starši in otroci izgubljajo občutek intimnosti, ki je bil nekoč prisoten, zato težko vzpostavijo pristen stik.

Prva dolžnost tistega od staršev, ki je po razvezi ostal z otroki, je poskrbeti, da imajo zadovoljene osnovne potrebe – torej da imajo dom, v katerem živijo, in toliko sredstev, da preživijo, ter – če je le mogoče – da imajo redne stike tudi z odseljenim staršem. Ko se vse to enkrat uredi in življenje steče dalje z vsemi svojimi radostmi in tudi trpljenjem (starši in otroci se lahko še več let po razvezi soočajo z občutki jeze, žalosti, lahko zapadejo v depresijo, se spopadajo s krizami), morajo starši razmišljati tudi o drugih večjih problemih, ki sta jih prinesli ločitev in razveza njim ter seveda tudi otrokom:

- **Zdravje.** Tako rekoč neizogibno je, da se vse, kar se dogaja v otrokovem življenju, odraža na njegovem telesnem in duševnem zdravju. Ločitev in razveza staršev zelo povečata možnost, da otrok zboli ali postane duševno nemiren. Oba starša lahko zmanjšata njegovo stisko, če mu pokažeta, da razumeta njegovo trpljenje. Dovoliti mu morata, da izraža svoja čustva in probleme, ki jih bodo lažje rešili, če bosta oba vzpostavila z njim odprto in odkrito komunikacijo. Stresi, ki jih prineseta s seboj ločitev in razveza, pa vplivajo tudi na zdravje staršev. Pomembno je, da se ne zaprejo med štiri stene in obupavajo nad svojo usodo, ampak morajo biti fizično aktivni in se o svoji stiski pogovarjati z ljudmi (prijatelji, sorodniki, strokovnimi delavci) (Charlish, 1998: 104).

- **Družabni stiki.** Spremenjena življenjska situacija, ki je posledica ločitve in razveze, prinese s seboj osamljenost – starši in otroci se zaradi bolečine in sramu lahko izogibajo prijateljem in znancem. Poleg tega so tudi slednji v zadregi, saj menijo, da se morajo odločiti, s katerim partnerjem se bodo odslej družili. Starši si sedaj pogosto tudi težje privoščijo obiske pri prijateljih, večerje zunaj in imajo manj časa za ogled predstev, saj si morajo priskrbeti varstvo za otroke. Pogosto so tudi preutrujeni in brezvoljni. Kljub vsemu je pomembno, da se ne izolirajo ter da niso preveč ponosni in sprejmejo povabilo ali pomoč prijateljev, kadar jo le-ti ponudijo. Spodbujati morajo tudi otroke, da ohranjajo prijateljstva in sklepajo nova. Zavedati se morajo, da otroci včasih lažje zaupajo svoje občutke prijateljem kot njim in pogosto sta druženje z otroki, ki prestajajo enake težave, in njihova pomoč pomemben korak v procesu celjenja ran, ki jim jih je zadala razveza staršev (Willans, 1994: 49).
- **Stari starši.** Razveza staršev povzroči tudi reorganizacijo razširjene družine. Žalostno je, da pri tem nekateri stari starši popolnoma izgubijo stik s svojimi vnuki. Vzrok za to so lahko zamere, nerazumevanje z bivšo snaho oziroma zetom in nestrinjanje s samo razvezo. Tisti, ki so pri tem najbolj prikrajšani, so zopet otroci, ki za samo stanje sploh niso nič krivi. Ker stari starši otrokom v ločitvenem procesu pogosto zagotavljajo tisto stabilnost, ki je starši zaradi svojih težav in stisk velikokrat niso sposobni zagotoviti, bi se slednji morali zavedati, da je ohranjanje dobrih odnosov s starimi starši tako po očetovi kakor materini strani nujno potrebno vsaj zaradi otrok. Ko se ločitveno dogajanje nekoliko umiri, bi tako starši morali ponovno navezati stike z otrokovimi starimi starši oziroma jih izboljšati, če je prišlo do kakršnihkoli napetosti med njimi. Če sami zamer ne morejo premagati, bi morali omogočiti redne stike s starimi starši vsaj otrokom – seveda če je interes za to z obeh strani (Robinson, 1993: 268).

4.2 Odnosi med bivšima zakoncema

Ne glede na to, ali otroci po razvezi živijo z materjo ali očetom oziroma nekaj časa pri enem in nekaj pri drugem, je kritični dejavnik v njihovem prilagajanju neposredno po razvezi in tudi kar

se tiče dolgoročne dobrobiti prav kakovost starševskih odnosov med bivšima zakoncema. Maccobyjeva (1997 v Zavrl, 1999: 166) je s sodelavci identificirala tri starševske vzorce, da bi tako lahko opisala delitev starševstva v družinah, kjer je bil otrok dodeljen v skupno varstvo in vzgojo oziroma v varstvo in vzgojo enemu izmed staršev:

- **Kooperativno starševstvo** pomeni, da se starši drug z drugim pogovarjajo o otrocih, izogibajo se prerekanjem in drug drugega bolj podpirajo kot onemogočajo pri nalogah, ki jih zastavlja starševstvo.
- **Navzkrižno starševstvo** pomeni, da starši sicer govorijo o otrocih, vendar so pri tem drug do drugega kritični, zajedljivi in nepopustljivi ter podcenjujejo starševske napore drugega.
- **Ločeno starševstvo** pomeni, da se oba posvečata otrokom, vendar privzemata t. i. paralelni model. Vsak prakticira svoj lastni stil in se ne vmešava v stil drugega. Izogibata se medsebojni komunikaciji, razen morda prek otrok. To zmanjšuje verjetnost neposrednih sporov, vendar onemogoča sodelovanje.

Seveda je za otroke najbolje, če so starši po razvezi sposobni ločiti svoj partnerski odnos od starševskega ter še vedno ostajati dobri starši – takšni, ki se zavedajo tega, da otroci potrebujejo oba ter da jim s prepiranjem in sovraštvom samo škodujejo. Na žalost pa je le malo staršev, ki so sposobni po razvezi ostati v prijateljskem odnosu. Med njimi je preveč zamer, bolečine in jeze, to pa povzroča njihovo nesodelovanje na ravni starševstva. Vsak medsebojni stik prehitro postane bitka, v kateri želijo prizadeti drug drugega. V tej svoji želji po maščevanju pa se ne zavedajo, da najbolj prizadenejo prav svoje otroke.

Prepiri med starši v času po razvezi onemogočajo hitro in uspešno prilagoditev otrok na novo situacijo. Če se starši tega zavedajo in se izogibajo prepiranju ter stvari raje rešujejo s pogovorom, tako omogočijo sebi in otrokom, da nadaljujejo z življenjem. To jim da možnost, da se bolj posvečajo otrokom, da se osredotočijo na njihov razvoj in njihove potrebe ter da spet postanejo starši v pravem pomenu besede. To resnično pomeni konec ločitvene bitke.

5 Zaključek

Vsak človek globoko v sebi nosi potrebo po tem, da je ljubljen in da je z nekom telesno in čustveno povezan. Otroci so čudoviti in starši so kot njihovi starši z njimi neločljivo povezani, vendar otroci ne morejo zadovoljiti njihovih potreb, ki jih imajo kot moški ali ženske. Zato je prav, da si najdejo osebo, ki je tega sposobna. Pomembno pa je, da v nov odnos stopijo kot čustveno celovite osebe, ki vedo, kam gredo, in znajo povedati, kaj želijo. Pri tem se morajo zavedati, da čeprav prisotnost novega partnerja v njihovem življenju nanje deluje pozitivno, otroci situacije ne vidijo vedno tako. To je tudi razlog, da morajo starši pred skupnim življenjem ali celo vnovično poroko dobro premisliti, ali bo takšen nov način življenja ustrezal njim in njihovim otrokom ali bo poslabšal celotno situacijo.

6 Literatura

Bizjak, I. (1999). Vzajemno starševstvo po razvezi zakonske zveze ali razpadu izvenzakonske skupnosti. *Socialno delo*, 38 (1), 29–40.

Charlish, A. (1998). *Med dvema ognjema*. Ljubljana: DZS.

Goldstein, S., Solnit, A. J. (1984). *Divorce and Your Child: Practical Suggestions for Parents*. New Haven and London: Yale University Press.

Gostečnik, C. (1999). *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Jogan, M. (1983). Osvobajanje žensk in spreminjanje družine. V G. Stanič (ur.), *Teme iz marksistične sociologije (študijsko gradivo)*. Ljubljana: Marksistični center Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Lamprecht, M. (1995). Faze v razveznem procesu, značilnosti posameznih faz in vključevanje družinskega terapevta. V V. Velikonja, J. Grgurevič, B. Žemva (ur.), *Izkustvena družinska terapija: teorija in praksa v Sloveniji*. Ljubljana: Quatro, 139–146.

Robinson, M. (1993). *Family transformation through divorce and remarriage: a systemic approach*. London: Routledge Publication.

Schneider, M. F., Zuckerman, J. (1996). *Difficult Questions Kids Ask – and Are Too Afraid to Ask – About Divorce*. New York: Fireside.

Tepavčević, Ž. (1998). *Razveza zakonske zveze in hierarhija med spoloma*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Udovič, F. (1993). Otrok in ločeni starši. *Otrok in družina*, št. 12, 8–9.

Wells, R. (1989). *Helping Children Cope with Divorce*. London: Sheldon Press.

Willans, A. (1994). *Divorce and Separation*. London: Sheldon Press.

Zavrl, N. (1999). *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 143–220.

Zupančič, K. (1999). *Družinsko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Strokovni članek, prejet junija 2005.